

УДК 908(477.54):929

Михайло Красиков (м. Харків)

НЕПАТРІАРХАЛЬНИЙ ПАТРІАРХ (До 80-річчя І. Ю. Саратова)

Висвітлюється життєвий та творчий шлях голови Харківського відділення Національної спілки краєзнавців України, дослідника історії та культури Слобожанщини.

Ключові слова: І. Ю. Саратов, краєзнавство, дослідження, Слобідська Україна.

Важко (неможливо!) повірити: Саратову – 80! Хіба це його вік? Здається, час над ним не владний. Скільки його пам'ятаю (а знаю з кінця 1970-х), він завжди підтягнутий, стрункий, з молодими очима, стримано-усміхнений, врівноважений, небагатослівний, уважний та доброзичливий до співбесідника, завжди радий поділитися інформацією з тими, кому вона потрібна.

Уже понад 30 років І. Саратов очолює клуб краєзнавців при Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка, з 1990 року є головою Харківського відділення

Всеукраїнської спілки краєзнавців (згодом – Національної спілки краєзнавців України). Відтоді ж він – член топонімичної комісії при Харківському міськвиконкомі, має почесні нагороди, звання. Зокрема, „Заслужений працівник культури України” – за «вагомий особистий внесок у розвиток краєзнавства». А ще – грамоти і дипломи, премії. Серед останніх – премія Ради Міністрів СРСР у 1980 р. за технічні розробки; муніципальна премія у галузі краєзнавства ім. Д. Багалія 2000 року.

Його книги мріють мати на своїх полицях, либонь, усі місцеві краєзнавці, однак похвалитися власними екземплярами можуть лише одиниці. Надто мізерними є наклади цих видань – від кількох до ледве 500 примірників. Вони навіть не надходять у продаж, а розповсюджуються по бібліотеках та інших державних закладах. Це й робить їх раритетами з самого початку. І при всьому цьому їхній автор не „бронзовіє”. Саратов залишається скромною людиною, його ніколи не буває «багато».

І на засіданнях клубу краєзнавців він сидить тихенько десь збоку. Однак якщо задає питання – воно доречно, виважене, серйозне, а його короткі коментарі завжди аргументовані, місткі й точні. А після засідання навколо нього завжди гуртуються охочі поспілкуватися. Зовсім не патріархальний патріарх харківського краєзнавства! Молодості його душі можуть позаздрити (і повчитись!) навіть молодші за нього на 30–40 років.

Народився Іван Юхимович Саратов 7 жовтня 1930 року у старовинному селі Стариця Вовчанського району Харківської області. Гідронімична назва його села була знаменною для появи на світ Божий найзначнішого серед краєзнавців дослідника харківських річок! Того ж 1930 року родина переїхала до обласного центру. Закінчивши 1955 року Харківський інженерно-будівельний інститут, Іван Саратов працює інженером-гідротехніком на будівництві Червонооскільського водоймища каналу Сіверський Дінець-Донбас (1955–1956 рр.), у проектному інституті «Харківський Водоканалпроект» (1956–1970 рр.), у науково-дослідному інституті «Укрводгео» (1970–1990 рр.). У 1970 році він захистив кандидатську дисертацію. Понад 100 наукових праць та 20 авторських свідоцтв – його внесок у розвиток гідротехніки.

Із першого року незалежності України життя Івана Юхимовича пов'язане з

Харківською національною академією міського господарства. Тут він і досі працює доцентом кафедри інженерної екології міст, 5 років був деканом факультету інженерної екології.

Краєзнавством Саратов почав займатися з початку 1960-х, коли головним інженером проекту регулювання та обводнення річок Харкова курував проблеми річок у межах старого міста та гідротехнічні новобудови столиці Слобожанщини та її околиць.

Майже за півстоліття краєзнавчої діяльності Іван Юхимович без фахової історичної освіти став одним із найкращих істориків Харківщини і зробив для історичного краєзнавства більше, ніж багато хто з дипломованих спеціалістів. Досить красномовний факт: деякі праці І. Саратова виконані у співавторстві з відомим харківським знавцем геральдики В. П. Зайцевим, а низка праць професійних істориків С. І. Посохова, О. Н. Ярмиша, В. Л. Маслійчука, В. І. Астахової та ін. вийшла з благословення редколегії, до якої входив і лідер харківських краєзнавців. До того ж, рецензентами його книг були професори А. І. Епштейн, С. М. Куделко.

Сфера краєзнавчих зацікавлень І. Ю. Саратова доволі широка. Це й дослідження малих і великих річок Харкова та області, їхньої ролі в житті місцевого населення. І спроба з'ясувати таємницю прадавніх Змієвих валів, прагнення знайти витoki річки Сальниці та місця подій „Слова о полку Ігоревім”. Це й пошук відомостей про славнозвісний Муравський шлях, вивчення джерел про легендарного кошового отамана Івана Сірка та його діянь на Харківщині. І докладне студювання історії харківських гербів та походження самої назви «Харків».

Випадково чи ні, але на обкладинках книг І. Саратова „Харківський полковник Іван Дмитрович Сірко. Історико-публіцистичний нарис” (Харків, „Майдан”, 2008) та „Харьков, откуда имя твое?” (Харьков, 2009) вміщено цікаву фотографію. Автор щось пише за столом, наче на мить відірвав очі від паперів – і поглянув на нас із веселою і трохи хитруватою посмішкою. Мені ця поза і цей вираз обличчя нагадують писаря з картини „Запорожцы пишут письмо турецкому султану”. В образі писаря, хто не знає, – колишній чугуєвець, теж Юхимович, Репін увічнив колишнього харківчанина Дмитра Яворниць-

кого. Така паралель, гадаю, символічна й знаменна.

Зміст книг Саратова значно ширший за їхні титульні назви. Справді, у книзі про харківські герби можна дізнатися багато цікавого про історію російської та української геральдики взагалі. Але ву додатку виявляємо розсипи рідкісних документів, зображень, текстів, корисних не лише для розуміння харківської геральдики, а й усєї вітчизняної історії.

«История харьковских гербов» читається, як науковий детектив! Авторів довелось не лише встановлювати точний зовнішній вигляд, приміром, першого герба (його зображення не збереглися) – він заглиблювався, чому саме таким він був. Навівши низку переконливих аналогій і непрямих доказів, краєзнавець стверджує: «Изображение натянутого лука на гербе Харькова в его полковой период было на личной печати Харьковского полковника Ивана Дмитриевича Сирко. Родовые гербы всех последующих харьковских полковников подтверждают эту версию». Так, це гіпотеза, однак поки що ніхто з професійних істориків її не спростував.

Не менш заплутана історія з походженням назви Харкова. Вже після книги Саратова з'явилися нові гіпотези науковців, навіть викладені у монографіях (мова про праці І. Россохи). Однак припущення Саратова про походження назви Харкова від назви племені чорних хорватів і досі не втратило своєї актуальності.

Як бачимо, Іван Юхимович сміливо береться за дослідження питань, які є проблематичними для сучасної історичної науки, і така відвага у виборі тем краєзнавчих студій робить честь їх авторів.

Усі книги І. Ю. Саратова науково-популярні. Монографія про герби була рекомендована МОН України як навчальний посібник, а книга про Івана Сірка 2008 р. навіть вийшла у серії „Проза Слобожанщини”. Автор цих книг – людина непересічна у своєму прагненні пізнавати рідний край та його історію. Гадаю, ці книги з однаковим задоволенням читатимуть і школяр, і академік. Кожен знайде тут для себе цікаве навіть тоді, коли основний фактаж йому певним чином буде знайомий.

Чому? На це питання найкраще відповідає англійський епіграф до глави 17-ої „Гіпотеза автора” у книзі „Харьков, откуда имя твое?”:

...One million Hows, two million Wheres,
And seven million Whys!
Rudyard Kipling

Автор тлумачить «строчки из стихотворения известного английского поэта Р. Киплинга, где в аллегорической форме говорится, что в мире есть «... один миллион [вопросов] – „как“, два миллиона [вопросов] – „где“, и семь миллионов [вопросов] – „почему“».

Книги Саратова цікаві перш за все тим, що збуджують у нас оті 7 мільйонів „чому?“. Автор – не такий собі самовпевнений і самовдоволений «Знайко», котрий на всі питання миттєво дає однозначну відповідь. Він – людина, котра, навіть стверджуючи щось, все одно подумки у дужках ставить благородний знак питання.

Саме тому у книзі про назву рідного міста І. Саратов сумлінно переказує всі відомі йому найфантастичніші версії. А виклад власної, докладно аргументованої гіпотези завершує характерно: «... это еще не решение волнующего всех нас вопроса, а только его постановка». Так, не на першій, а на останній сторінці – постановка питання. 255 сторінок – ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ!

Будьмо вдячні людині, котра допомагає нам ставити правильні запитання матінці-історії і рухатися вперед у пізнанні далекого минулого Слобожанщини. До якої після читання таких книг не можна не прикипіти душею.

Джерела та література

1. *Саратов И.* Харьков, откуда имя твое? – Харьков, 2009. – С. 138.
2. Там само. - С. 197.

Николай Красиков

**Непатриархальный патриарх
(К 80-летию И. Ю. Саратова)**

Освещается жизненный и творческий путь председателя Харьковского отделения Национального союза краеведов Украины, исследователя истории и культуры Слобожанщины.

Ключевые слова: *И. Ю. Саратов, краеведение, исследования, Слободская Украина.*

Mykhaylo Krasikov

**Non-Patriarchal Patriarch
(Commemorating for 80th anniversary of I. Saratov)**

The author reveals the life and creative development of the chairman of the Kharkiv branch of the National Union of Ukrainian ethnographers, history researcher and culture of Slobozhanshchyna.

Key words: *I. Y. Saratov, regional studies, researches, Slobidska Ukraine*

Володимир Нікольський (м. Донецьк)

ЛІТОПИСЕЦЬ ДОНЕЦЬКОГО КРАЮ (До 80-річного ювілею А. М. Сабіни)

Краєзнавство – наука, що базується на ентузіазмі своїх прихильників. Одним із таких є Андрій Мусійович Сабіна, 80-річчя з дня народження якого ми відзначаємо.

Народився ювіляр у трудовій сім'ї в селі Горбачево-Михайлівка на Донеччині 1 листопада 1930 року. Колгоспний бондар Мусій Парфентійович, батько Андрійка, виховував сина з повагою до сільської праці. Хлопець із раннього дитинства пас гусей і корів, вивозив сіно від комбайна, а після 9-го класу працював обліковцем рільницької бригади.

1949 року, після закінчення Моспінської середньої школи, Андрій стає студентом історичного факультету Сталінського педагогічного інституту. Після отримання диплому історика з відзнакою його направляють на курси підвищення кваліфікації викладачів історії при Київському державному університеті ім. Тараса Шевченка. У 1954–1958 рр. він працює викладачем історії у Жда-

новському (Маріупольському) металургійному інституті. З 1958 року життя сьогоденного ювіляра пов'язане з Донецьком: працює лектором, керівником курсів підвищення кваліфікації. Паралельно Андрій Мусійович викладав історію у будівельному технікумі.

Як розповідає ювіляр, любов до історії рідного краю в нього виховували викладачі педінституту, відомі історики Донеччини Д. С. Цвейбель, І. І. Колодяжний, П. Я. Мірошніченко.

Уперше таланти організатора А. М. Сабіни вповні проявилися, коли йому 1967 року запропонували посаду відповідального секретаря редколегії Донецького тому серії книг «Історія міст і сіл Української РСР». Том побачив світ 1970-го. А. М. Сабіна не тільки організовує й корегує роботу авторського колективу – він активно пише нариси про населені пункти Донеччини. Зокрема, досліджує і пише історію селищ Благодатне (Амвросіївський район), Володарське (Володарський район), Павлівка (Мар'їнський район), міст Харцизьк та Іловайськ. Співавторами цих нарисів були, зокрема, відомі історики Донбасу, майбутні доктори наук, професори З. Г. Лихолобова, Р. Д. Лях, О. Й. Прийменко.

Ось що пригадує сам ювіляр: «Донецький том готували близько семи тисяч авторів. Серед них були і фахові історики-дослідники, і шкільні вчителі, й аматори-краєзнавці. Практично всі вони несли й везли свої матеріали до нас, в обласну редколегію. Я знав їх особисто. Як це споконвіку ведеться серед істориків, кожен відстоював власну концепцію історії села чи селища, міста. Кожен намагався підкреслити ті факти, які знайшов у фондах архівних сховищ. А треба було зробити не «безрозмірний» фоліант, а цілісну, обмежену за обсягом книгу. Написану єдиним стилем, наповнену перевіреним фактажем, і, що дуже важливо, – читабельну».

Після виходу донецького тому «Історії міст і сіл Української РСР» українською мовою розпочинається підготовка його перекладу російською, який виходить друком 1976 року. Отже, дев'ять років життя А. М. Сабіна присвятив єдиному широкомасштабному краєзнавчому виданню в колишньому СРСР. І сьогодні це унікальне видання під загальним керівництвом академіка П. Т. Тронька є неперевершеним зразком рідкісних краєзнавчих розвідок державного масштабу.